

УДК 338.2

Чернецька О.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку й аудиту**Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету***СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СИНЕРГЕТИЧНОГО ЕФЕКТУ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ****THE ESSENCE AND MEANING OF A SYNERGISTIC EFFECT
IN THE MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено різницю між поняттями «синергізм», «синергетика», «синергія», встановлено їх сутність; розглянуто категорію «синергетичний ефект» з економічної точки зору; окреслено напрями застосування проявів синергетичного ефекту в системі управління підприємством та відповідні вимоги до менеджерів; наголошено про необхідність шукати такі напрями управління на підприємстві, які б узгоджувалися із зовнішніми факторами та власною структурою синергетичної системи управління на підприємстві.

Ключові слова: синергізм, синергетика, синергія, синергетичний ефект, система управління.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована разница между понятиями «синергизм», «синергетика», «синергия», установлена их сущность; рассмотрена категория «синергетический эффект» с экономической точки зрения; определены направления применения проявлений синергетического эффекта в системе управления предприятием и соответствующие требования к менеджерам; отмечена необходимость искать такие направления управления на предприятии, которые согласовывались бы с внешними факторами и собственной структурой синергетической системы управления на предприятии.

Ключевые слова: синергизм, синергетика, синергия, синергетический эффект, система управления.

ANNOTATION

The article studied the difference between a «synergy», «synergy», «synergy», set their essence; considered the category of «synergistic effect» in economic terms, outlines areas of application displays a synergistic effect in the management of the company and the relevant requirements of managers; stressed on the need to look for areas of management in the company, that would be compatible with the external factors and its own structure synergistic system of the enterprise.

Keywords: synergism, synergetics, synergy, synergies, management.

Вступ. Фінансово-економічні результати характеризують ефективність господарської діяльності будь-якого підприємства. Сьогоднішнє становище аграрного сектора економіки України та перспективи його подальшого розвитку все ще залишаються пов'язаними з нестабільними тенденціями. За таких умов, а саме складної економічної ситуації в країні, недостатнього рівня банківського кредитування суб'єктів господарювання аграрної сфери, низької конкурентоспроможності та невисокого рівня впровадження інновацій в аграрних підприємствах ключового значення набуває питання результативності виробничо-господарської діяльності даних суб'єктів господарювання.

На сьогодні в системі управління підприємством набувають важливого значення інноваційні методи, які сприятимуть підвищенню ефективності менеджменту для підвищення результативності діяльності аграрних підприємств. Одним із відносно нових методів управління є урахування прояву синергетичного ефекту, дослідження якого в аграрних підприємствах є доцільним, оскільки саме в аграрному виробництві на фективність діяльності впливає безліч факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, сумісний вплив яких передбачити досить важко. Усі чинники опосередковано мають певний вплив (позитивний або негативний), а сумісний їх вплив може вплинути на ефективність діяльності як у бік збільшення, так і в бік зниження. Такий сумісний вплив має бути врахований у системі управління на підприємстві і скоригований відповідно до стратегічних цілей діяльності підприємства, тому дослідження цього впливу відіграє важливу роль при побудові ефективної системи управління на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями проявів синергетичного ефекту вчені почали займатися ще у ХХ столітті, але питання застосування цього прояву в різноманітних галузях почали розглядатися відносно недавно. Так, І.Г. Фадеєва у своїх роботах розглядає основні принципи координації підсистем у складних інтегрованих системах управління нафтогазовидобувних корпорацій [10]; І.І. Грибик, Н.В. Смолінська, А.М. Гирило розглядають особливості розвитку корпоративної культури на засадах синергії [6]; А. Балабаниць розроблено і теоретично обґрунтовано науково-методологічний підхід до оцінки результативності маркетингової взаємодії на основі синергетичного підходу [1].

Окремі праці присвячено застосуванню синергетичного підходу на макрорівні. Зокрема, І.А. Фесенко обґрунтовано доцільність урахування синергетичного ефекту при прийнятті управлінських рішень, пов'язаних з розвитком національної економіки [11]; Л.М. Бухаріною обґрунтовано необхідність аналізу процесів управління та самоорганізації регіональних соціально-економічних систем [2]; О.І. Гонтою

запропоновано використовувати положення економічної синергетики для формування методологічної основи політики взаємодії регіонів України з транснаціональними корпораціями, які інкорпоровані в структуру їх економік [5]; Н.М. Шматько розглянуто сутність синергетичної економіки України [14].

Вчені також розглядають можливість розвитку ефекту синергії на підприємствах. На доцільності застосування синергетичного підходу до здійснення підприємницької діяльності акцентують увагу О.В. Дмитришин, В.В. Яцура [7], О.Г. Підвальна та Н.О. Козяр [9], оскільки, на їх погляд, це дасть змогу підприємству виграти в конкурентній боротьбі; М.М. Шестерняк досліджено особливості ефекту синергізму у діяльності суб'єктів господарювання, що споруджують спільний об'єкт [13].

Автори досліджують економічну сутність понять «синергізм», «синергетика», «синергія», окремі автори проводять паралелі між цими поняттями, але в цілому жоден автор не акцентує увагу на доцільності застосування конкретної категорії. Тому заслуговують на увагу дослідження сутності поняття кожної з перелічених категорій, поняття «синергетичний ефект» та напрямів застосування проявів синергетичного ефекту в системі управління на підприємстві.

Мета дослідження полягає у виявленні різниці між поняттями «синергізм», «синергетика», «синергія», дослідження сутності поняття «синергетичний ефект», окресленні напрямів застосування проявів синергетичного ефекту в системі управління.

Виклад основного матеріалу. Дослідження праць вчених показали, що окремі вчені отожднюють поняття синергізму та синергії. Зокрема, І.А. Фесенко зазначає: «...Синергізм (синергія) є предметом пильної уваги менеджерів... Синергію, або синергізм ... розглядають як самостійний фактор виробництва...» [11]. Деякі вчені в одній тезі зазначають про категорію «синергетика», іншу формулюють думку із застосуванням категорії «синергія». Це можна прослідкувати у роботах Л.Д. Водянки, І.В. Яскал [3], І.І. Грибик, Н.В. Смолінської, А.М. Гирило [6]. Окремі автори стверджують про синергетику як науковий напрям, зокрема А. Балабаниць [1], О.В. Дмитришин, В.В. Яцура [7], В.Г. Воронкова [4], М.М. Шестерняк [13], О.Г. Підвальна, Н.О. Козяр [9]. Ми повністю погоджуємося з цими авторами і вважаємо, що категорію «синергетика» необхідно розглядати у такому контексті: синергетика – це науковий напрям, що вивчає зв'язки між елементами системи, що розглядається як єдине ціле.

А. Балабанець розглядає поняття «синергізм» як теорію, що належить до наукового напрямку «синергетика» [1]; О.В. Хитра [12] та М.М. Шестерняк [13] трактують категорію «синергізм» як концепцію. За визначенням Вікіпедії, головне призначення концепції полягає в інтеграції певного масиву знання, у прагненні

використовувати його для пояснення, пошуку закономірностей; концепцію можна вважати сурогатною (тобто заміненою) формою теорії. Отже, на наш погляд, твердження вищезазначених авторів також має право на трактування, оскільки наука синергетика займається пошуком взаємозв'язків у системі, а інтеграція наукових знань допомагає досягнути мети опанування науки.

Вчені також виділяють поняття «синергія», сутність якого полягає у спільному функціонуванні декількох структур, що досягають при цьому такого результату, який при незалежній діяльності був би недосяжним [3]. Під поняттям синергії окремі вчені розуміють можливість якісно відмінних типів поведінки економічної системи за рахунок нелінійних динамічних взаємозв'язків між елементами самої системи та системою і її середовищем [6]. Д.В. Колесніков наголошує, що терміни «синергетичний ефект» та «синергія» тотожні [8]. Вважаємо це твердження сумнівним, оскільки синергію, на наш погляд, слід розглядати як явище взаємозв'язків у системі, а врахування цього явища може призвести до певного ефекту – позитивного чи негативного. Отже, розглянемо сутність категорії «синергетичний ефект».

Більшість вчених наголошують, що в економіці синергетичний ефект пов'язаний, зокрема, з тим, що комбіноване використання кількох взаємоузгоджених стратегій виявляється кориснішим, аніж ізольоване впровадження якоїсь однієї [9] і на практиці менеджерів більше цікавить результат дії синергії в результаті поєднання складових в ціле [3]. Це поняття називають ефектом « $2 + 2 = 5$ », тобто ефект від суми складених потенціалів більше, ніж сума самих потенціалів, внаслідок цього виникає додаткова одиниця ефекту ($1 = 5 - 4$), яку визначають як синергетичний ефект [5, 13].

На наш погляд, заслуговує на увагу висновок Д.В. Колеснікова про взаємовплив різних видів синергії, який породжує взаємний синергетичний ефект – так званий «синергетичний ефект синергії» [8]. Автор доводить, що усі види синергії між собою пов'язані та здійснюють вплив один на іншого і при накладанні одного синергетичного ефекту на інший можна отримати загальний синергетичний ефект. Звичайно, ця думка є цікавою з позиції науки «синергетики», але на рівні підприємства втілення такої концепції на сьогодні майже неможливий. Менеджери на сьогодні не зовсім усвідомлюють механізм досліджень окремого виду синергетичного ефекту, а про дослідження впливу всіх синергетичних ефектів і отримання так званого загального синергетичного ефекту взагалі мова не йде. Вважаємо, що в перспективі така концепція може бути розвинена в контексті діяльності підприємства при наявності якісного інформаційного забезпечення. У дослідженнях М.М. Шестерняк прослідковується пропозиція вважати синергетичний ефект нематеріальним

активом [13]. Така пропозиція дозволить враховувати в системі облікової інформації окремі види синергетичних ефектів, отже дослідження їх взаємовпливу стане більш реалістичним.

Проведені дослідження М.М. Шестерняк показують, що ефект синергії виникає в результаті поєднання наявних та потенційних ресурсів [13]. На наш погляд, для підвищення ефективності діяльності варто оптимізувати ці ресурси для виробництва продукції. В аграрному виробництві такими напрямками оптимізації можуть стати кооперативні відносини або кластер. Взаємодія окремих елементів сільськогосподарського кооперативу або кластеру зумовлює виникнення синергетичного ефекту. В даному випадку оптимізуються витрати внаслідок зменшення сукупних витрат і більш ефективно використовуються потужності. Поєднання окремих видів діяльності дасть можливість налагодити повний цикл економічної діяльності, зокрема від постачання сировини, виробництва продукції до її реалізації чи переробки. Створення оптових складів дозволить отримати синергетичний ефект від збуту та маркетингу, опанування нових видів діяльності дозволить не лише завоювати новий сегмент ринку, але й поліпшити задоволення потреб існуючих клієнтів підприємства тощо.

Отримання синергетичного ефекту в системі управління можливе через краще узгодження цілей фірми та її підрозділів, оптимізацію організаційної структури, освоєння нових методів планування та впровадження інноваційних методів управління. Як зазначає В.Г. Воронкова, синергетичний ефект підсилюється в результаті появи у системі (зокрема, в системі управління) нових елементів (наприклад, наукових досягнень, інформації), їх комплексної взаємодії; виникнення якісно та істотно нових типів і форм власності, їх взаємодії з існуючими формами; розвитку досконаліших форм господарського механізму, техніко-економічних відносин; оптимального поєднання перелічених основних відносин у цілісну економічну систему за наявності досконалої системи правових, соціальних, політичних, культурних, духовних, ідеологічних відносин тощо [4]. За відсутності таких раціональних підсистем надбудованих відносин синергія економічної системи послаблюється. Отже, застосування інноваційних інструментів та якісного інформаційного забезпечення в системі управління дасть можливість ефективного застосування синергетичного ефекту менеджерами підприємства.

Не менш важливою є і кваліфікація менеджерів підприємства. Повністю погоджуємося з Л.Д. Водяною та І.В. Яскал, які наголошують, що завдання менеджера полягає в тому, щоб знайти такий набір елементів і так поєднати їх між собою, щоб синергія забезпечувала якісне збільшення потенціалу як частини системи, так і системи загалом [3]. Синергетичний ефект у сфері управління проявляє себе, коли

для прийняття управлінського рішення збираються керівники з подібними поглядами, які доповнюють один одного та разом досягають високих результатів [13]. Причому взаємодія виникає як усередині окремих підрозділів підприємства, так і між цими підрозділами. Тому професійною ознакою економіста, яка допоможе вижити в складному конкурентному середовищі, є вміння виявляти, нарощувати і здобувати позитивний синергетичний ефект від поєднання і взаємодії як факторів виробництва [7], так і управлінських якостей керівників усіх підрозділів, що обумовлено їхнім взаємодоповненням, взаємопідтримкою та взаємовпливом. Менеджери повинні уміти вільно адаптуватися до ситуації у зв'язку з виникненням нових видів спеціалізацій; через персоніфікацію виробництва й ускладнення виробничих процесів не тільки швидко переключатися з однієї спеціальності на іншу, але й справлятися з підвищенням складності і вимог кваліфікації для кожної конкретної операції; адаптуватися до необхідності збільшення інтенсивності набуття і застосування знань. Як наголошує О.В. Хитра, самоменеджмент, інформаційні і комунікативні навички, необхідні для роботи в команді, – це ключові компетенції затребуваного співробітника в контексті застосування у системі управління на підприємстві синергетичного ефекту [12].

Також важливо правильно організувати синергетичний підхід до системи управління на підприємстві. Завдання організатора полягає в тому, щоб знайти такий набір елементів і так з'єднати їх між собою, використовуючи прогресивні форми організації, за якої синергія забезпечувала б якісне збільшення потенціалу як частини системи, так і системи загалом. Синергетичний ефект буде, якщо всі елементи і частини підприємства орієнтовані на досягнення однієї загальної мети [7].

Слід також наголосити, що система управління на підприємстві не може формуватись відірвано від внутрішніх та зовнішніх чинників впливу. Отже, синергетичний ефект також проявляється при взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників формування ефективності діяльності підприємств. Більш того, не можна перераховані чинники поділити на головні та другорядні, їх вплив проявляється не ізольовано, а системно. Як зазначає І.А. Фесенко, держава має достатньо потужний арсенал засобів впливу на суб'єкти господарювання з метою забезпечення економічного зростання на основі отримання синергетичного ефекту; серед них є правові норми та законодавство, банківсько-фінансові, податкові та митні важелі, державні інвестиції та закупівлі, ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності тощо [11]. Отже, необхідно шукати такі напрями управління на підприємстві, які б узгоджувалися з зовнішніми факторами та власною структурою синергетичної системи управління на підприємстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, урахування прояву синергетичного ефекту в системі управління підприємством допомагає виявляти та нарощувати позитивні наслідки взаємодії чинників формування фінансового результату діяльності, таким чином поєднати виробництво та його обслуговування, щоб максимізувати можливий синергетичний ефект. Відповідно, це забезпечить вихід підприємства на більш якісний та ефективний рівень господарювання, дасть змогу покращити і економічну, і екологічну, і соціальну компоненту підприємництва. Розробка конкретних шляхів пошуку синергетичного ефекту в системі управління підприємством зумовлює вибір теми подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабаниць А. Механізм вимірювання результативності маркетингової взаємодії підприємств на основі концепції синергізму / А. Балабаниць // Збірник наукових праць «Торівля і ринок України». – 2013. – № 36. – С. 286-296.
2. Бухаріна Л.М. Процес управління і самоорганізації регіональних соціально-економічних систем / Л.М. Бухаріна // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1(7). – С. 59-65.
3. Водянка Л.Д. Синергетичний ефект у діяльності підприємств: класифікація та підходи до оцінювання / Л.Д. Водянка, І.В. Яскал // Вісник Хмельницького національного університету. Т. 1. – 2012. – № 3. – С. 7-12.
4. Воронкова В.Г. Синергетична методологія аналізу соціального управління / В.Г. Воронкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zgja.zp.ua/gazeta/VISNIK_36_3.pdf.
5. Гонта О.І. Синергетичний підхід до формування політики транснаціоналізації економіки регіонів / О.І. Гонта // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2009. – № 2(3). – С. 77-90.
6. Грибик І.І. Особливості розвитку корпоративної культури на засадах самоорганізації та синергії / І.І. Грибик, Н.В. Смолінська, А.М. Гирило // Проблеми економіки та управління № 611. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2008. – С. 142-147.
7. Дмитришин О.В. Синергетичний підхід до здійснення підприємницької діяльності / О.В. Дмитришин, В.В. Яцура // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 194-199.
8. Колесніков Д.В. Сутність синергії та класифікація її видів у дослідженні вертикально-інтегрованих структур / Д.В. Колесніков // Економічний вісник. – 2013. – № 2. – С. 9-15.
9. Підвальна О.Г. Синергійний ефект в менеджменті / О.Г. Підвальна, Н.О. Козяр // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1865>.
10. Фадеева І.Г. Синергізм та координація роботи підсистем в інтегрованій системі управління нафтогазовидобувної корпорації / І.Г. Фадеева // Економічний часопис XXI. – 2012. – № 1-2. – С. 32-35.
11. Фесенко І.А. Інституціональні особливості синергетичного ефекту / І.А. Фесенко // Вісник Запорізького національного університету. 2010. – № 1(5). – С. 199-204.
12. Хитра О.В. Синергетичний аспект дослідження сутності інтелектуального капіталу / О.В. Хитра // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НТУ «ХПІ», 2012. – № 13. – С. 155-165.
13. Шестерняк М.М. Синергетичний ефект у спільному будівництві як фактор економічного зростання / М.М. Шестерняк // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 3(65). – С. 68-74.
14. Шматько Н.М. Формування синергетичного ефекту в економіці України / Н.М. Шматько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3376/1.pdf>.